

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ

В. В. Гомольська

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Узагальнено дослідження стану і характеристик функціонування особливих економічних зон у світі. На цій основі визначено типи і підходи до створення спеціальних економічних зон з урахуванням можливостей використання цього досвіду в Україні як фактора ефективного включення вітчизняної економіки у процеси глобалізації. Створення різних типів зон зумовлено серйозними змінами, що відбулися в світі протягом останніх десятиліть. Вони створюються для вирішення як загальних економічних, так і зовнішньоекономічних завдань країн. У країнах, що розвиваються, основним джерелом капіталу, який залучають в спеціальних економічних зонах, є іноземні інвестиції, а в розвинених країнах пріоритетним напрямом розвитку є економічне зміцнення депресивних регіонів шляхом залучення національного приватного капіталу, виділення державних субсидій і кредитів.

У світовій практиці існує великий успішний досвід функціонування спеціальних економічних зон в різних політичних і соціально-економічних системах, територіях і умовах. Основною метою створення спеціальних економічних зон є вирішення стратегічних завдань (зовнішньоекономічного, економічного, соціального, регіонального, науково-технічного) розвитку держави загалом або його окремої території (територій). У статті розглянуто підходи до створення спеціальних економічних зон, найпоширеніші у світовій практиці: метод «зверху» і метод «знизу». Подано класифікацію спеціальних економічних зон, зокрема: зони експортного виробництва, зони вільної торгівлі, технологічні зони, зони сприяння експорту, сервісні та комплексні зони. Проаналізовано їх відмінності, специфічність формування, умови для жителів і нерезидентів, особливості країн і регіонів, які практикують кожен тип спеціальних економічних зон. Наведено рекомендації з зарубіжної практики функціонування спеціальних економічних зон, які можуть бути використано у вітчизняних умовах.

Ключові слова: *особливі економічні зони, регіональні кластери, технополіси, промислові парки, зона вільної торгівлі, експортно-виробничих зонах.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції світового розвитку ставлять перед Україною нові проблеми і вимагають від неї активної участі в їх вирішенні. Вступивши до Євросоюзу, Україна відкриє для себе нові горизонти, додаткові можливості для реалізації свого потенціалу, а також досягнення більш високого рівня розвитку, перейнявши досвід інших країн і скоригувавши його для своєї економіки.

Характерною особливістю сучасного світового соціально-економічного розвитку є динаміка інтеграційних процесів у Європі та світі, у зв'язку з цим останнім часом в Україні актуалізувалися дослідження з питань ефективності створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) і зон вільної торгівлі (ЗВТ) з різними країнами та об'єднаннями. Створення СЕЗ на територіях, схильних до трансформації національних економік, як показує світовий досвід, є важливим стратегічним рішенням для формування привабливих умов внутрішнього і зовнішнього інвестування та піднесення регіонів.

Оскільки в Україні також є спеціальні економічні зони, то вивчення досвіду їх розвитку в світі є надзвичайно актуальним, з урахуванням того, що навіть порівнюючи умови, цілі та інструменти реформування, результати включення трансформованих економік в світогосподарські процеси можуть істотно відрізнятися.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику сутності та цілей створення спеціальних економічних зон достатньо широко висвітлено у світовій науковій літературі. Питання, пов'язані з економічною раціональністю, фінансово-економічними і політичними проблемами формування й функціонування територій із спеціальним економічним статусом, аналізували зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: А. Аггарвал, С. Бабкіна, А. Базил, А. Вишинський, М. Вінярчик, Ю. Войцеховська, Д. Гермідіс, К. Йенсен, К. Ліухто, Л. Мавріна, Л. Уїллмор, В. Сіденко та ін. Однак, незважаючи на наявність великої кількості наукових праць, розгляд питання поширення багатого зарубіжного досвіду функціонування СЕЗ є вельми полемічним й, відповідно, потребує подальших досліджень і уточнень.

Мета статті — узагальнити наявні дослідження щодо сучасного стану і особливостей функціонування СЕЗ у світі для якомога об'єктивнішого визначення видів, підходів до створення та економічних ефектів з огляду на можливості застосування цього досвіду в Україні як фактору ефективного включення вітчизняної економіки в процеси глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій практиці існує два підходи до процедури створення зон: метод «зверху» і метод «знизу». Перший варіант передбачає зони, що створюються за ініціативою і за рахунок держави зусиллями центральних або регіональних органів влади (практика Індії, Південної Кореї, Тайваню) або зусиллями державних корпорацій (практика Великобританії, країн Південно-Східної Азії, Латинської Америки). У другому випадку розглядаються зони всіх інших форм власності, для яких допускається аплікаційна процедура організації спеціальних економічних зон (далі — СЕЗ) — практика США, Канади, Західної Європи — або потрібне затвердження техніко-економічного обґрунтування з боку державних органів — практика Аргентини, Туреччини та інших країн, що розвиваються.

Термін «спеціальна економічна зона» (special economic zone) має узагальнений характер і містить різні типи зон (до 90), що трапляються у світовій практиці. Варто відзначити, що сьогодні у світовій практиці немає загальноприйнятої типології СЕЗ. У зв'язку з цим доцільно запропонувати авторську класифікацію СЕЗ з

погляду функціональної спеціалізації, яка могла б охопити і класифікувати всі наявні в світі практики: експортно-виробничі зони, зони вільної торгівлі, технологічні зони (технополіси), зони стимулювання експорту, сервісні зони (зони послуг), комплексні зони (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація СЕЗ у світовій практиці

Типологія СЕЗ	Мета створення	Умови для резидентів	Країни / регіони, що практикують тип СЕЗ
Експортно-виробничі зони	Сприяння виробництву на експорт, розвиток виробництва	Пільгові ціни на оренду і придбання землі, наявність інженерної інфраструктури	Бразилія, Мексика, країни Південно-Східної Азії, Велика Британія, Ірландія, США, Китай
Зони вільної торгівлі	Розвиток зовнішньої торгівлі	Спрощені митні і пільгові режими оподаткування резидентів, портово-логістична інфраструктура, безмитне ввезення і вивезення товарів	Велика кількість розвинутих країн і країн, що розвиваються
Технологічні зони (технополіси)	Сприяння розвитку науково-технічних галузей	Наявність інженерної інфраструктури, можливість співпраці з науковими і дослідницькими центрами, наявність висококваліфікованого персоналу, а також бізнес-інкубаторів для створення стартап-проектів	США, Японія, країни Південно-Східної Азії і Західної Європи, Індія, Росія
Зони стимулювання експорту	Створення робочих місць, стимулювання експорту	Відсутність імпорتنних мит, пільгові ціни на оренду і придбання землі, наявність системи «єдиного вікна», податкові канікули, укладення міжнародних угод щодо захисту інвестицій	Країни, що розвиваються, Китай, Японія, Індія, Південна Корея
Сервісні зони (зони послуг)	Створення сучасної ринкової інфраструктури і нових робочих місць	Зниження податкових ставок на корпоративні доходи, податкові канікули, фінансові та адміністративні стимули для компаній-резидентів	Країни Південно-Східної Азії, Західної Європи, Карибського басейну, Кіпр
Комплексні зони	Сприяння комплексному розвитку регіону	Режим вільної митної зони, податкові, фінансові та адміністративні пільги	Бразилія, Китай, країни Західної Європи, США, Канада

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 3]

В експортно-виробничих зонах (ЕВЗ) фірми загалом займаються виробництвом одягу, виготовленням меблів, переробкою сільськогосподарської сировини і

найчастіше розташовуються недалеко від міжнародних портів. ЕВЗ зазвичай створюються в країнах, що розвиваються, де переважають дешеві місцеві трудові ресурси, з метою залучення прямих іноземних інвестицій, забезпечення зростання експорту і диверсифікації виробництва. У різних країнах ЕВЗ враховують деякі національні, регіональні спеціальності, що відображаються зокрема і в назві зон, але не змінюють природу ЕВЗ, їх структуру та експортну спрямованість. Наприклад, у Великій Британії їх називають підприємницькими зонами, у Китаї — спеціальними або економічними, у США — зонами вільного підприємництва тощо.

Зони вільної торгівлі (ЗВТ), на відміну від експортно-виробничих зон насамперед стимулюють розвиток імпорту товарів та внутрішньої торгівлі. У більшості випадків умови ЗВТ поширюються на всі товари, крім продуктів сільського господарства. Сьогодні у світі функціонує величезна кількість ЗВТ, таких як:

- Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), що функціонує на основі угоди про вільну торгівлю, укладеної між Канадою, Мексикою та США, що набрала чинності в 1994 р.;
- Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), створена в 1960 р., і до неї входить Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія;
- Центрально-європейська асоціація вільної торгівлі (ЦЕФТА), заснована в 1992 р., склад якої у процесі діяльності кілька разів змінювався, сьогодні до неї входить Македонія, Албанія, Боснія і Герцеговіна, Косово, Молдавія, Чорногорія і Сербія;
- Австралійсько-Новозеландська торговельна угода про поглиблення економічних зв'язків, укладена між двома країнами в 1983 р.;
- зона вільної торгівлі між Еквадором, Колумбією, Венесуелою (угоду підписали перераховані країни в 1992 р.);
- бангкокська угода між Бангладеш, Республікою Корея, Індією, Лаосом і Шрі-Ланкою, підписана в 1975 р.;
- зона вільної торгівлі СНД (угода між країнами СНД — Вірменією, Білоруссю, Казахстаном, Киргизією, Росією, Таджикистаном, Узбекистаном — підписана в 2011 р.) [4; 5].

Технологічні зони (технополіси) — науково-промислові комплекси, де здійснюється створення і виробництво високих технологій. Технологічні зони ставлять собі за мету розвиток прогресивних технологій. Вперше технополіси виникли в середині 1950-х рр. у США: Силіконова долина (Каліфорнія) і Рут-128 (Массачусетс). Технополіси є і в Західній Європі: Мілтон Кейнс, Кембридж, Силікон Глен у Великобританії, Софія-Антиполіс і Мелан-Гренобль у Франції та ін.; а також у країнах Південно-Східної Азії: у Південній Кореї — Даедук, в Китаї — Шеньжень і Гуандун [1]. В Індонезії, Філіппінах, Малайзії та Таїланді реалізується програма будівництва технополісів. Якісний поштовх отримало створення технополісів і в Японії, де переважна їх частина розташована в центрах із традиційними галузями (автомобільна промисловість), що дає змогу формувати навколо них високі технології: виробництво робототехніки, електроніки, програмного забезпечення.

Зони стимулювання експорту організовуються в країнах, що розвиваються, для створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури, формування податкових

надходжень. Прикладом можуть бути Китай та Індія, де на ринку праці є надлишок робочої сили.

Сервісні зони (зони послуг) — це території з пільговим режимом підприємницької діяльності для фірм і організацій, що надають різні фінансові, банківські, страхові, туристично-рекреаційні послуги. Існують такі різновиди сервісних зон:

- офшорні зони. Серед них потрібно виділити Нідерланди, Кіпр, Ліхтенштейн, Ліберію, Швейцарію, Гонконг, Ірландію, Панаму, Британські Віргінські острови. Протягом останніх років офшорні зони сформувалися в Мальті, Ізраїлі;
- зони вільних банківських послуг. Прикладом цього виду є такі країни: Бахрейн, Панама, Люксембург;
- зони вільних туристично-рекреаційних послуг. До них належать такі країни, як Кіпр, Панама, Монако, а також міста Макао (Китай), Гамбург, Амстердам, штат Невада (США);
- вільні гральні зони. До таких належать Лас-Вегас, Монте-Карло, Монако;
- зони вільних страхових послуг. Прикладом цього виду є зони в містах Нью-Йорк і Лондон [5].

Однією з головних переваг сервісних зон є законодавство щодо банківської таємниці, що дає змогу зберегти конфіденційну інформацію про власника фінансових коштів, стан рахунку, надаючи її виключно за наявності міждержавної угоди про обмін фінансовою інформацією і під час розслідування кримінальних злочинів.

Комплексні зони формуються через встановлення спеціального, пільгового режиму господарської діяльності на території окремих адміністративних утворень. Відмінність комплексних зон від інших типів полягає в їх розташуванні на великих просторових територіях (площею до 100 кв. км) і веденні ширшого поля діяльності. До основних функцій комплексних зон належить: сприяння притоку іноземних інвестицій і технологій, сприяння зайнятості, розвиток депресивних регіонів, імпортозаміщення виробництва, реалізація стратегії економічного розвитку регіону. До комплексних зон належить: спеціальні економічні райони і прибережні міста Китаю, зони вільного підприємництва (Західна Європа, Канада), Мадраська СЕЗ в Індії, а також латиноамериканські зони «Манаус» (Бразилія) і «Вогняна Земля» (Аргентина). Для комплексних зон характерне також охоплення різних сторін експортно-імпоротної, виробничої та інноваційної діяльності, а отже, їхня внутрішня структура є найскладнішою.

На сьогодні СЕЗ функціонують практично в усіх розвинених країнах і тих, що інтенсивно розвиваються (близько 120 держав). У країнах, що розвиваються, основним джерелом капіталу, що залучається в СЕЗ, є іноземні інвестиції, а в розвинених країнах пріоритетним напрямом розвитку СЕЗ є економічне зміцнення депресивних регіонів через залучення національного приватного капіталу, виділення державних дотацій і кредитів. Нижче наведено перелік податкових преференцій у деяких зарубіжних країнах (табл. 2). Максимальне число СЕЗ (приблизно 240) створено і успішно розвивається у Сполучених Штатах Америки (США), де їх розділяють на три групи: технологічні парки, підприємницькі зони, зони зовнішньої торгівлі.

Таблиця 2

Податкові преференції в СЕЗ деяких країн світу

№	Країна	Тип СЕЗ	Пільги і преференції
1	Велика Британія	Вільні зони; зони підприємництва	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стягнення і сплати імпорتنних мит і ПДВ здійснюється, якщо товари вивозять за межі зони на ринок країн ЄС (зокрема у Велику Британію). 2. Автоматичне звільнення коштів, спрямованих на капітальні витрати у будівництві (крім використання води та інших послуг), від податку на прибуток і прибуткового податку.
2	Сполучені Штати Америки	Підприємницькі зони; зони зовнішньої торгівлі; технологічні парки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Звільнення від федерального і місцевого податків приватної власності підприємств і фізичних осіб. 2. Товари, що експортуються із зон в інші країни, не оподатковуються внутрішніми податками і митами. 3. У різних штатах діють додаткові знижки, наприклад, в штаті Коннектикут — 50 % з податку на доходи компаній, в штаті Луїзіана — 100 % з податку на продаж устаткування, в штаті Канзас — 100 % з податку на продаж будівельних матеріалів, в штаті Вірджинія — з податку на продаж основного капіталу. 4. Основну частку податкових пільг отримують компанії, що створюють нові робочі місця.
3	Японія	Технополіси; зони розвитку імпорту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Фірми, що займаються обробкою імпортованих вантажів, отримують низьковідсоткові позики (менше 3 %). 2. Для економічних зон створюються інформаційні центри, що організують виставки, бізнес-конференції тощо. 3. Діє спрощена система митного законодавства для компаній економічних зон.
4	Мексика	Експортно-виробничі зони — макіладорас	<ol style="list-style-type: none"> 1. Право на зменшення бази оподаткування на 10 %. 2. Звільнення від сплати ПДВ під час експорту власної продукції і товарів, що закуповуються для використання в процесі виробництва продукції. 3. Під час найму іноземних (адміністративних, технічних тощо) працівників діє спрощена процедура отримання в'їзних віз.
5	Китай	Зони економічного і технологічного розвитку (ЗЕТР); спеціальні економічні зони (СЕЗ); зони прикордонного економічного співробітництва (ЗПЕС); «бондові зони»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Для компаній з іноземними інвестиціями діє спрощена схема реєстрації. 2. Пільги по прибутковому податку для підприємств з іноземними інвестиціями — 15 % (по країні — 33 %). 3. Під час імпорту виробничого устаткування і матеріалів (сировини, деталей, запчастин), що ввозить іноземний учасник в рахунок власної частки в компанії, ПДВ не стягується у випадку, якщо вони будуть задіяні у виробництві продукції на експорт.

Джерело: складено автором на основі [6; 7].

Кожна група СЕЗ в США володіє спеціальним правовим і адміністративним режимом ведення господарської діяльності. Зазначені зони зовнішньої торгівлі виділяються спеціальними податковими та пільговими митними умовами. Крім цього, в зонах зовнішньої торгівлі було скасовано квоти на експорт вітчизняної продукції в інші країни. Підприємницькі зони характеризуються можливістю складування продукції, що виробляється, а також її переробки. У США можливе створення комплексних підприємницьких зон, які функціонують, головним чином, на територіях, що характеризуються високим рівнем безробіття, низькими доходами працюючого населення [8].

Для будь-яких держав, що намагаються досягти підвищення ефективності економіки через створення СЕЗ, функціонування таких територій означає найперше залучення у глобальні інтеграційні процеси, вступ у світові економічні відносини, можливість використання транскордонного переміщення факторів виробництва, насамперед фінансових. Світова практика функціонування СЕЗ показує, що національні економіки з високим рівнем розвитку (Японія, США, країни Європейського Союзу), а також держави, що активно розвиваються насамперед східноазійського регіону, забезпечують досягнення високих результатів від функціонування офшорних центрів і СЕЗ.

Наприклад, в США, Франції, Великій Британії СЕЗ часто створювалися для посилення й інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, здійснення регіональної політики, орієнтованої на активізацію середнього і малого бізнесу в депресивних регіонах, вирівнювання міжрегіональних відмінностей. Для досягнення зазначених цілей бізнес-структурам подібної категорії надавалися великі преференції, порівняно з іншими регіонами держави, значні податково-фінансові пільги і свобода діяльності. Такі заходи були спрямовані не на залучення іноземного капіталу, а на вирівнювання регіональної диференціації, усунення соціально-економічної нерівності регіонів [9].

З аналогічною метою створювалися СЕЗ і в більшості країн, що розвиваються. Водночас на протигагу промислово розвиненим державам в країнах, що розвиваються, основний акцент під час ухвалення рішень щодо формування СЕЗ робився на активізацію процесів залучення інвестиційних вкладень та інноваційних технологій іноземних партнерів, модернізацію виробничої діяльності, підвищення кваліфікації трудових ресурсів.

Великий досвід функціонування СЕЗ мають держави Європейського союзу: Болгарія, Німеччина, Ірландія, Польща та інші країни. Показовою можна вважати практику створення і розвитку СЕЗ Ірландії, де після закінчення Другої світової війни був максимально використаний ринковий механізм СЕЗ. У результаті цього ця держава змогла подолати глибоку економічну кризу.

В Ірландії протягом 30 повоєнних років було сформовано близько 60 СЕЗ різного типу. Ріст безробіття і зростаючий рівень міграції населення в інші держави сприяли прийняттю Урядом Ірландії своєчасного й економічно обґрунтованого рішення: в 1959 р. на території поблизу аеропорту Шеннон, що дорівнює 100 га, було сформовано експортно-виробничу зону, що пройшла два етапи розвитку: відкриття

першого в світі магазину безмитної торгівлі «Д'юті фрі шоп» і відкриття інноваційного центру «Лімерик» в 1980 р. Практика Ірландії в сфері функціонування СЕЗ вельми успішно була впроваджена азіатськими державами [10]. Специфіка створення і розвитку СЕЗ в країнах Південно-Східної Азії (Малайзія, Сінгапур, Південна Корея) полягає в наявності чинного на території СЕЗ адміністративно-правового режиму ведення бізнесу, спрямованого на залучення як іноземних, так і національних інвестиційних ресурсів. Затверджений державою гнучкий інвестиційний режим спрямований на досягнення інтересів і власників капіталу, і держави.

Говорячи про світовий досвід функціонування СЕЗ, не можна обійти увагою практику СЕЗ, які вже понад 20 років діють в Китаї. Завдяки спеціальним зонам цієї державі вдалося досягти високих макроекономічних показників. Основна спеціальність китайських СЕЗ полягає в тому, що ведення бізнесу на їх території регламентується законодавчо-нормативними актами, які ухвалили уряди тих провінцій, де створені й розвиваються відповідні СЕЗ.

Починаючи з 1980 р., в Китаї сформовано п'ять спеціальних економічних районів (далі — СЕР), розташовані на південному сході КНР. Функціонування зазначених СЕР націлене загалом на міжнародні товарні ринки, тому більше ніж 50 % продукції, що виготовляється там, йде на експорт. Тут розвивається насамперед обробна промисловість, науково-дослідницька та торговельно-збутова діяльність.

На території СЕР здійснюється реалізація спеціальної системи управління та спеціалізованої економічної політики. Зарубіжні інвестори володіють численними податковими і митними пільгами, значно більшими повноваженнями і правами. Наприклад, СЕР «Пудун», створений на території Шанхая, надає суб'єктам підприємницької діяльності спеціальні податкові пільги: скасування сплати податку на додану вартість, скасування сплати споживчих податків, скасування сплати податків на дохід іноземних трудових ресурсів, скасування сплати прибуткового податку на п'ять років, сплата протягом наступних трьох років 50 % прибуткового податку [11].

Вжиті заходи щодо створення і розвитку СЕР дають змогу Китаю забезпечувати економіку країни найсучаснішими і досконалими видами технології й техніки, переймати сучасні методи виробничого управління, своєчасно отримувати достовірну інформацію про ситуацію на міжнародних фінансових і товарних ринках, підвищувати рівень кваліфікації трудових ресурсів. Досягнення зазначених результатів стало можливим у результаті чітко визначеної політичної волі китайського уряду, виконання комплексної національної будівельної програми, спрямованої на забезпечення підприємницьких структур сучасною і доступною інфраструктурою.

Разом із значними економічними перевагами створення та функціонування СЕЗ в Китаї, потрібно підкреслити, що спостерігаються й окремі недоліки їх розвитку, які, безсумнівно, потрібно досліджувати, вивчаючи можливості адаптації китайського досвіду в Україні: пріоритетний розвиток СЕЗ сприяв посиленню розриву між рівнями соціально-економічного розвитку цих регіонів й інших територій

Китаю; у виробничій сфері в результаті випереджувального зростання обробних галузей відбулося суттєве відставання розвитку мінерально-сировинної бази [12].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що СЕЗ можна назвати одним з найефективніших механізмів підтримки та розвитку регіонів, який забезпечує стимулювання регіонального саморозвитку. СЕЗ розглядається як комплексний прояв поєднання ринкових механізмів на рівні регіону, що надає можливість:

- державі: забезпечити інтенсифікацію розвитку галузей економіки, а також їх диверсифікацію;
- власникам капіталу (потенційним інвесторам), підприємницьким структурам: мінімізувати ризики здійснення фінансово-господарської діяльності в умовах підвищеної нестабільності і зростання невизначеності;
- населенню, яке проживає в регіоні, що створює СЕЗ: підвищити рівень і якість життя, отримати нові високооплачувані робочі місця;
- регіону: підвищити інвестиційну привабливість території, залучити фінансові ресурси в економіку, забезпечити наповнення регіонального бюджету, посилити бюджетоутворюючі регіональні структури.

В Україні СЕЗ почали розвиватися з кінця 90-х років, але сьогодні багато хто вважає, що вони не повністю виправдали покладені надії: їм не вдалося вийти на запланований рівень залучення інвестицій.

Висновки. Підводячи підсумки дослідження, необхідно виділити кілька ключових факторів із зарубіжної практики функціонування СЕЗ, які могли б розглядати у вітчизняній практиці і стати важелем розвитку українських СЕЗ:

- удосконалення нормативно-правової основи СЕЗ і розроблення глибокого техніко-економічного обґрунтування ефективності створення СЕЗ;
- розширення пільгових механізмів за рахунок державної частини податків і зборів. Практика показує, що зазвичай держава знижує лише регіональні та місцеві податки, а існуючі у вітчизняних СЕЗ податкові пільги є незначними за світовими стандартами;
- спрощення отримання статусу резидента СЕЗ і боротьба з корупцією у сфері надання адміністративних послуг. Існуючий сьогодні принцип «єдиного вікна» є одним з інструментів розвитку вітчизняних СЕЗ, проте він не дає змоги прискорити отримання статусу резидента;
- наявність якісних умов для висококваліфікованих працівників і боротьба з «витоком мізків» в країни Заходу;
- маркетингове просування вітчизняних туристично-рекреаційних послуг;
- усунення проблем, пов'язаних з орендою / викупом земельних ділянок резидентами СЕЗ;
- визначення ефективного розташування СЕЗ, які досить часто перебувають у віддаленій частині від великих міських агломерацій, що знижує їх привабливість як для робочої сили, так і для бізнесу;
- відсутність додаткової непрямої підтримки резидентів СЕЗ. Як показує світова практика, резидентам СЕЗ, крім прямих пільг, пропонуються додаткові заходи

підтримки, до яких належить: централізований PR СЕЗ, надання допомоги щодо патентного захисту, інвестиційне консультування;

- формування зон нового покоління. В умовах непростой економічної ситуації українська економіка потребує нового поштовху до розвитку. Як інструмент розвитку пропонується створити спеціальні аграрні зони, які забезпечать розвиток вітчизняного сільського господарства і вирішать проблему підвищення ефективності виробництва, соціального розвитку та додаткових податкових надходжень до бюджету;
- перегляд доцільності пролонгації розгорнутих раніше зональних проєктів, де ефективність створення СЕЗ виявилася на невисокому рівні. До таких проєктів може належати СЕЗ «Славутич», «Яворів», «Миколаїв» та ін.

Практика показує, що протягом минулих десятиліть кількість зон у світі настільки зросла, що відносні переваги для іноземних інвесторів (податкові пільги, субсидії, звільнення імпорту від мит, частково безмитний експорт) багато в чому, якщо не повністю, втратили своє стимулююче значення. Для того щоб СЕЗ стали по-справжньому ефективними, їм необхідно «на розкрутку» не менше десяти років із моменту формування.

Головними принципами використання СЕЗ для стимулювання соціально-економічного розвитку територій мають бути: надання комплексної сукупності преференцій і пільг для інвесторів, можливість в пільговому і прискореному порядку залучати кваліфікований іноземний персонал, посилення й інтенсифікація зовнішньоекономічних взаємозв'язків. Водночас пріоритетами функціонування СЕЗ можна вважати активізацію фінансово-економічної діяльності в депресивних регіонах і вирівнювання міжрегіональних відмінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фурщик М. А., Шутова А. В. Особые экономические зоны: опыт и перспективы. Москва: Медиа Инфо Групп, 2014. 212 с.
2. Мировая практика СЭЗ (по материалам World Economic Journal). URL: <http://daily-finance.ru/articles/2013-02-01/df/25280>.
3. Special economic zones. Political priority, economic gamble. The Economist. 2015. Apr 4th. URL: <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21647630-free-trade-zones-are-more-popular-ever-with-politicians-if-not>.
4. Михайлушкин П. В., Баранников А. А. Создание особых экономических зон - перспективное направление государственного стимулирования экономики. Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. 2013. № 90. С. 741–762.
5. Liuhto K. Special economic zones - what do the zones offer for foreign firms? Electronic publications of pan European Institute. 2009. № 2. Pp. 149–164.
6. Aggarwal A. Impact of special economic zones on employment, povetry and human development. Indian Council for research on international economic relations. 2007. № 19. Pp. 49–61.
7. Gobillion L., Magnac T., Laurent H. Do unemployed workers benefit from enterprise zones? The French experience. Journal of public economics. 2012. № 7. Pp. 88–92.

8. Willmore L. Export processing zones in the dominican republic: a comment on Kaplinsky. *World development*. 1995. Vol. 23. № 3. Pp. 529–535.
9. Jensen C., Winiarczyk M. *Special economic zones - twenty years later*. Warszawa: CASE Network studies and analyses, 2014. 35 p.
10. Basile A., Germidis D. *Investing in export processing zones*. Paris: OECD, 1985. 52 p.
11. Бабкіна С. І. Спеціальні (вільні) економічні зони як інструмент реформування економіки (на прикладі Китаю). URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewjdhregvrXaAhUB2ywKHeMaA0YQFggq-MAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNpkaue_2013_158_21.pdf&usg=AOvVaw3MDxrEWIxKBoP-z6tvGiqw.
12. Wang Jin. The economic impact of special economic zones: evidence from chinese municipalities. *Journal of development economics*. 2013. № 10. Pp. 133–147.
13. Вишинський А. Як відроджуються СЕЗи. *Економічна правда*. 2012. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/09/4/333881/>.
14. Romalis J. NAFTA's and CUSFTA's Impact on International Trade. *The Review of Economics and Statistics*. 2007. Vol. 89, Issue 3. Pp. 416–435.

REFERENCES

1. Furshchik, M. A., & Shutova, A. V. (2014). *Osobyie ekonomicheskie zony: opyt i perspektivy*. Moskva: Media Info Grupp (in Russian).
2. Mirovaia praktika SEZ (po materialam World Economic Journal). Retrieved from <http://daily-finance.ru/articles/2013-02-01/df/25280> (in Russian).
3. Special economic zones. Political priority, economic gamble. (2015): *The Economist*. Apr 4th. Retrieved from <http://www.economist.com/news/finance-andeconomics/21647630-free-trade-zones-are-more-popular-everwith-politicians-if-not> (in English).
4. Mikhailushkin, P. V., & Barannikov, A. A. (2013). Sozdanie osobykh ekonomicheskikh zon - perspektivnoe napravlenie gosudarstvennogo stimulirovaniia ekonomiki: Politematicheskii setevoi elektronnyi nauchnyi zhurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta, 90, 741–762 (in Russian).
5. Liuhto, K. (2009). Special economic zones - what do the zones offer for foreign firms?: *Electronic publications of pan European Institute*, 2, 149–164 (in English).
6. Aggarwal, A. (2007). Impact of special economic zones on employment, povetry and human development: *Indian Council for research on international economic relations*, 19, 49–61 (in English).
7. Gobillion, L., Magnac, T., & Laurent, H. (2012). Do unemployed workers benefit from enterprise zones?: The French experience. *Journal of public economics*, 7, 88–92 (in English).
8. Willmore, L. (1995). Export processing zones in the dominican republic: a comment on Kaplinsky: *World development*, Vol., 3, 529–535 (in English).
9. Jensen, C., & Winiarczyk, M. (2014). *Special economic zones - twenty years later*. Warszawa: CASE Network studies and analyses (in English).
10. Basile, A., & Germidis, D. (1985). *Investing in export processing zones*. Paris: OECD (in English).

11. Babkina, S. I. Spetsialni (vilni) ekonomichni zony yak instrument reformuvannia ekonomiky (na prykladi Kytaiu). Retrieved from https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjdhregvrXaAhUB2y-wKHeMaA0YQFggqMAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNpkaue_2013_158_21.pdf&usg=AOvVaw3MDxrEWIxKBoP-z6tvGiqw (in Ukrainian).
12. Wang, Jin. (2013). The economic impact of special economic zones: evidence from chinese municipalities: *Journal of development economics*, 10, 133–147 (in English).
13. Vyshynskiy, A. (2012). Yak vidrozhuiusia SEZy: Ekonomichna pravda. Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/09/4/333881/> (in Ukrainian).
14. Romalis, J. (2007). NAFTA's and CUSFTA's Impact on International Trade: The Review of Economics and Statistics, Vol. 89, Issue 3, 416–435 (in English).

doi: 10.32403/1998-6912-2018-2-57-90-102

SPECIAL ECONOMIC ZONES: FOREIGN EXPERIENCE OF FORMATION AND FUNCTIONING

V. V. Homolska

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
govika@gmail.com*

In the article current researches on the state and characteristics of functioning of special economic zones in the world have been summarized. On this basis, the types, approaches to creation and economic effects of special economic zones have been defined in view of the possibilities of using this experience in Ukraine as a factor of effective inclusion of the domestic economy in the processes of globalization. The creation of different types is caused by the serious changes that have taken place in the world over the past decades. They are created for solving both the general economic and foreign economic tasks of the countries. In developing countries, the main source of capital attracted in special economic zones is foreign investment, and in developed countries, the priority direction of the development is economic strengthening of depressed regions by attracting national private capital, allocation of state subsidies and loans.

In the world practice there is a huge successful experience of functioning of special economic zones in various political and socio-economic systems, territories and conditions: technological parks in the USA, zones of development of high and new technologies in China, service areas of the Caribbean basin, free trade zones, and others. The main objective of the creation of special economic zones is solving of strategic tasks of (foreign trade, general economic, social, regional, scientific and technical) development of the state as a whole or its separate territory (territories). The article deals with the

approaches to the creation of economic zones, the most common in the world practice: the method “from above” and the method “from below”. The classification of special economic zones has been given, in particular: export-production zones, free trade zones, technological zones, export promotion zones, service and complex zones. Their differences, specificity of formation, conditions for residents and non-residents, countries and regions practicing each type of economic zones have been analyzed. The recommendations on foreign practice of functioning of special economic zones have been presented, which could be taken into account in the domestic conditions.

Keywords: *special economic zones; regional clusters; technopolises; industrial parks; free trade zone; export-production zones.*

Стаття надійшла до редакції 02.07.2018.

Received 02.07.2018.